

Використані джерела інформації:

1. Ларіна Р.Р. Малий бізнес в Україні: роль та особливості розвитку в національній економіці (монографія) / Р.Р. Ларіна. - Донецьк: «Вебер» (Донецька філія), 2007. – 300с.
2. Україна у цифрах у 2010 – 2011 р.р. [Електронний ресурс]. - <http://ukrstat.org>
3. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» від 22.03.2012 № 4618-VI. [Електронний ресурс]. - <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
4. Помаз Ю. В. Сучасний стан та напрями розвитку малих підприємств у Полтавській області. Вісник Полтавської державної аграрної академії, 2012. - № 3. - С. 127 – 131.
5. Воротіна Л. І. Можливості збереження підприємств сектору малого бізнесу економіки України. / Л. І. Воротіна // Теоретичні та прикладні питання економіки : Зб. наук. праць. – К : Видавничо – поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – Вип. 19. – С. 32 – 38.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс]. - <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

УДК 330.322

*Тихонович О.О.,
к.е.н., доцент, Академія муніципального управління;
Пономарьова Л.В.,
ст. викладач, Український гуманітарний інститут;
Тимошенко В. Ф.,
ст. викладач, Академія муніципального управління*

АНАЛІЗ СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Робота присвячена аналізу інвестиційної діяльності по регіонах України; відзначена неефективна державна інвестиційно-інноваційна політика; запропоновано створення загальнонаціонального попиту на інновації та впровадження широкого набору мотиваційних інструментів.

Работа посвящена анализу инвестиционной деятельности по регионам Украины; отмечена неэффективная государственная инвестиционно-инновационная политика; предложено создание общенационального спроса на инновации и внедрение широкого набора мотивационных инструментов.

The paper analyzes the investment activity in regions of Ukraine; the ineffective public investment and innovation policy presented, the creation of a national demand for innovation and implementation of a wide range of motivational tools suggested.

Постановка проблеми. Створення сприятливого інвестиційно-інноваційного середовища є одним з пріоритетних напрямів соціально-економічної політики країни. Це обумовлено тим, що від впровадження ефективних інноваційних проектів залежить стан вітчизняного

виробництва, рівень технічної оснащеності основних фондів підприємств, можливості структурної перебудови економіки, вирішення екологічних проблем. Саме інвестиційно-інноваційній діяльності відводиться ключове місце у процесі проведення політичних, економічних і соціальних перетворень, які спрямовані на створення сприятливих умов для сталого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі проблеми наукових досліджень та забезпечення інвестиційно-інноваційних процесів фінансовими ресурсами розглянуто у фундаментальних працях вітчизняних вчених В. Гейця, М. Долішнього, М. Туган-Барановського, М. Крупки, О. Кузьміна, С. Мочерного, А. Чухна та багатьох інших. А також відомих зарубіжних економістів: Р. Дорнбуша, Дж. Кейнса, Дж. Стіглиця, С. Фішера, У. Шарпа, Р. Шмалензі, Й. Шумпетера та ін.

Мета статті. З позиції реформування економіки проблема підвищення інноваційної активності і покращання інвестиційного клімату є однією з головних. Тому її вирішення забезпечить умови виходу з економічної кризи, сприятиме впровадженню досягнень науково-технічного прогресу, покращанню якісних показників в господарській діяльності на мікро- та макрорівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільний розвиток як економічного, так і соціального сектору економіки, країни в цілому та будь-якого регіону залежить від тих інвестиційних потоків, які спрямовуються на їх розвиток. Протягом останніх років фінансові ресурси, які інвестувалися в економіку регіонів не відповідали їх потребам. Особливо погіршилась ситуація під час світової фінансово-економічної кризи, коли інвестиційна активність у всіх регіонах значно знизилась.

Сутність глобальної економічної кризи полягає, перш за все, в руйнуванні фінансової системи, яка є накопичувальним засобом, і наявні вільні кошти за певних умов можуть бути спрямовані у вигляді інвестицій у різні сектори економіки. Але макроекономічний дисбаланс, коли обсяги ВВП зменшуються з одночасним падінням рівня споживання не сприяють перетворенню фінансових ресурсів в капіталовкладення, оскільки інвестиційний бізнес базується на очікуванні прибутку від зростання вартості інвестованого капіталу та відсоткового доходу за певного рівня ризику. Наслідком кризи в усьому світі є те, що інвестори понесли втрати і ще довго будуть знаходитись у депресивному стані, а також майже зруйнована система інвестиційних банків потребує впровадження нових форм організації інвестиційного бізнесу та державного регулювання інвестиційних процесів.

Інвестиційний бізнес в Україні, базуючись на системі управління активами, розвивався у наступних основних напрямках: венчурне інвестування; інвестування коштів, які залучались від фізичних осіб в

акції, облігації і банківські депозити; інвестування пенсійних коштів. На сьогодні в результаті наслідків економічної кризи кожний з цих напрямів поніс суттєві втрати. Венчурне інвестування поступово втрачає позиції з одночасним падінням ринку нерухомості; фізичних осіб, які очікують наступну хвилю економічної кризи та незадоволені нестабільною соціально-політичною ситуацією в країні, можна виключити з числа перспективних інвесторів, а надходження пенсійних внесків від корпорацій в інтересах робітників суттєво зменшаться.

Негативні наслідки, обумовлені світовою економічною кризою, не могли не позначитися на динаміці регіональних інвестиційних процесів. Так, за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, якщо у 2006 та 2007 роках обсяги інвестицій в основний капітал зросли в цілому по Україні відповідно на 19,0% та 29,8%, то у 2008-2010 роках їх обсяги знизились відповідно на 2,6%, 41,5% та 0,6%. Відповідна динаміка мала місце і на регіональному рівні, так, у 2006 році приріст інвестицій в основний капітал зафіксовано у 26 регіонах, у 2007 році – у всіх регіонах країни, тоді як у 2008 році інвестиційні надходження скоротилися у 12 регіонах, у 2009 році – у всіх регіонах, у 2010 році – у 14 регіонах.

Як результат, у 2010 році в економіку країни надійшло лише 75% від обсягу інвестицій в основний капітал 2006 року (у порівняних цінах 1996 року). У регіональному розрізі ситуація виглядає ще гірше, адже у 5 регіонах (Волинська, Донецька, Луганська, Харківська, Черкаська області) цей показник становить 50-60%, ще у 5 регіонах (Закарпатська, Одеська, Рівненська, Чернівецька області, м. Київ) його значення варіює у межах 60-70%.

На фоні скорочення інвестиційної активності набуло місце зниження територіальної асиметрії їх розміщення. Так, у 2010 році співвідношення між максимальним (м. Київ - 9386,6 грн.) та мінімальним (Чернігівська область - 1603,3 грн.) значенням інвестицій в основний капітал на одну особу знизилось до 6,1 рази проти 7,9 рази у 2009 році та 8,5 рази у 2006 році.

Серед районів найглибшою диференціацією надходжень інвестицій в основний капітал на одного мешканця відзначалася Київська область (522,7 рази). Зокрема, найбільші обсяги інвестицій в основний капітал припадали на одного мешканця Печерського району м. Києва (46000,7 грн.), мінімальні – Поліського району Київської області (51,0 грн.). Без урахування Києва максимальні інвестиційні ресурси у розрахунку на одного мешканця спостерігалися у Красноармійському районі Донецької області.

Серед міст максимальне співвідношення зафіксовано в Одеській області (139,5 рази). Найбільші обсяги інвестицій в основний капітал припадали на одного мешканця м. Комсомольськ Полтавської області (36174,1 грн.), найменші – м. Котовськ Одеської області (118,4 грн.).

Оскільки на сьогодні для забезпечення високих темпів економічного розвитку нашої держави обсяг внутрішніх фінансових ресурсів є недостатнім, привабливими стають кошти іноземних інвесторів.

Потенційно Україна, володіючи значним внутрішнім ринком, розгалуженим промисловим і сільськогосподарським потенціалом, багатими та різноманітними природними ресурсами, а також вигідним геополітичним розташуванням, може стати одним із провідних європейських реципієнтів інвестицій. Однак обсяги іноземних коштів, які інвестуються в економіку країни залишаються мізерними. Зокрема, у 2010 році частка іноземних інвестицій у структурі інвестицій в основний капітал становила лише 2,3% (від 0,3% у Донецькій і Харківській областях до 10,3% у Київській), тоді як на долю державного та місцевого бюджетів припадало 9,2% інвестицій в основний капітал (від 2,2% у Полтавській до 18,3% у Львівській областях). При цьому обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку країни стабільно зростають, проте з 2008 року ця динаміка значно уповільнилась. Так, якщо за 2006-2007 роки в цілому по Україні прямі іноземні інвестиції зросли у 1,7 рази (зокрема у 2006 році - на 27,9%, у 2007 році – на 36,7%), то за 2008-2010 роки – у 1,5 рази (у 2008 році – на 20,6%, у 2009 році – на 12,5%, у 2010 році – на 11,6%).

У регіональному розрізі динаміка притоку прямих іноземних інвестицій за останні роки є неоднозначною. Адже за останні 5 років у 16 регіонах фіксувалося скорочення річних обсягів надходжень іноземних інвестицій. Так, у 2006 році негативна динаміка мала місце у Миколаївській, Сумській, Чернігівській областях; у 2008 році – Автономній Республіці Крим, Волинській, Дніпропетровській, Сумській, Черкаській областях та м. Севастополі; у 2009 році – Полтавській, Чернігівській областях; у 2010 році – Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій областях.

Загалом, за 2006-2010 роки обсяги прямих іноземних інвестицій в цілому по країні зросли у 2,6 рази і склали 44,7 млрд. дол. США. Відповідна динаміка зафіксована у 26 регіонах (від 28,1% у Кіровоградській до у 5,6 рази у Харківській області та м. Києві) і лише у Чернігівській області їх обсяг скоротився на 3,3%.

Крім того, у регіональному розрізі іноземні інвестиції продовжують надходити непропорційно. Зокрема, найбільш привабливими для іноземних інвесторів залишаються регіони із значним науково-промисловим потенціалом, високим професіоналізмом робітників, а також розвинутою інфраструктурою. Як результат, на кінець 2010 року територіальна диспропорція за обсягом прямих іноземних інвестицій на одну особу набула критичного значення. Так, станом на 01.01.2011 співвідношення між його максимальним значенням – 7946,2 дол. США (м. Київ) та мінімальним – 60,1 дол. США. (Тернопільська область)

досягло 132,2 рази, проти 47,6 рази станом 01.01.2006. Окрім Тернопільської області, і 100 доларів США прямих іноземних інвестицій не припадало на одного мешканця Кіровоградської, Чернівецької та Чернігівської областях, ще у 5 регіонах цей показник варіював від 100 дол. США до 200 дол. США.

Однак необхідно зазначити, що починаючи з 2011 року інвестиційна діяльність України та деяких її регіонів дещо поживилась. Загальний обсяг інвестицій в основний капітал у 2011 році зріс на 21,2 % проти падіння на 2,9 % у 2010 році. Відповідна динаміка зафіксована у 21 регіоні (від 1,4% у Рівненській області до у 2,9 рази в АР Крим), тоді як у відповідному періоді 2010 року їх приріст мав місце лише у 11 регіонах.

Зменшення обсягів залучення інвестицій в основний капітал було зафіксовано у 6 регіонах, а саме: у Волинській (на 6,6 %), Запорізькій (на 40,1%), Івано-Франківській (на 36,5%), Одеській (на 18,2%), Миколаївській (на 7,2 %) та Черкаській (на 7,6 %) областях.

При цьому, значно активізувалося інвестування економіки регіонів за рахунок коштів державного бюджету. Так, за 9 місяців 2011 року інвестиції в основний капітал за рахунок державного бюджету зросли у 1,7 рази (у січні-вересні 2010 року – на 18,5%).

У січні-вересні 2011 року зростали і прямі іноземні інвестиції, приріст яких склав по Україні 8,2% і мав місце у 21 регіоні (у січні-вересні 2010 року – у 19) і варіював від 2,3% у Харківській області до 41,3% в Автономній Республіці Крим. При цьому, у 12 з них зростання у поточному році порівняно з відповідним періодом попереднього року активізувалося, а у 6 – після скорочення їх обсягів у III кварталі 2010 року, набуло позитивної динаміки.

Слід відмітити, що останнім часом держава проводить послідовну політику з покращання інвестиційного клімату та створення сприятливих умов для бізнесу в особливо привабливих регіонах країни. Так, враховуючи унікальність природно-ресурсного потенціалу Автономної Республіки Крим, її уряд прийняв проект програми розвитку інвестиційної діяльності АРК на 2012-2013 роки. Програмою передбачено створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності та сталого економічного зростання на основі інноваційно-інвестиційної моделі економіки та покращання якості життя. Реалізація основних пріоритетних напрямів цього проекту дозволить досягти наступних результатів:

- підвищити ефективність інвестиційного процесу, який включає в себе створення сприятливих умов для залучення інвестицій та організаційної підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності, розвиток та удосконалення технічної та кадрової підтримки інвестиційної діяльності;

- поширити розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, які передбачають участь міжнародної технічної допомоги, поліпшення

інтеграції в міжнародне економічне та культурне середовище, забезпечення подальшого розвитку міжрегіонального співробітництва та партнерства, поглиблення прикордонних зовнішньоекономічних зв'язків;

- сформувати позитивний інвестиційний імідж Криму як регіону з особливими економічними, культурними, історичними, географічними та кліматичними умовами з метою забезпечення просування у міжнародний економічний простір.

Таким чином, головним завданням у внутрішній і зовнішній економічній політиці держави має стати пошук і мобілізація джерел інвестування. Адже тільки інвестиції та їхня ефективна мобілізація можуть стати джерелом динамічного соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності та можливості модернізації на цій основі національної економіки.

Щодо інноваційного розвитку, то, як свідчить досвід розвинутих країн – активна діяльність у цьому напрямі визначає темпи розвитку та структуру економіки країни, життєвий рівень її населення та напрямок подальшого економічного розвитку. На сьогоднішній день, маючи високий науковий потенціал, широку мережу визнаних у світі наукових шкіл, розвинену систему підготовки кадрів, інноваційна активність в Україні не дозволяє досягнути її економіки нового етапу розвитку. Зокрема, якщо у розвинутих країнах кількість інноваційно-активних промислових підприємств досягає 70-80%, в Україні цей показник у 2010 році склав 13,8% (від 5,3% у Запорізькій області до 23,9% у м. Києві). Крім того, з 2008 року у 21 регіоні постійно скорочується частка інноваційно-активної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції і у 2010 році цей показник в цілому по Україні становив 3,8% (від 0,3% у Хмельницькій до 14,4% у Закарпатській областях).

Крім того, за 2008-2010 роки скоротилася і кількість інноваційно-активних підприємств (на 0,7%) і склала 1462 одиниці. Відповідна динаміка зафіксована у 14 регіонах (від 2,4% у Чернігівській до 48,8% у Запорізькій області).

Виконанням наукових та науково-технічних робіт у 2010 році займалося 1303 організацій, що на 7,2% менше, ніж у 2007 році. Майже 60% цих організацій розташовані в економічно розвинутих регіонах: Києві, Харківській, Дніпропетровській, Донецькій і Львівській областях.

Більшість (53%) наукових організацій належать до галузевого сектору; до заводського — лише 4,8%. При цьому, наукові організації 8 регіонів (Автономна Республіка Крим, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Одеська, Полтавська, Хмельницька області та м. Севастополь) взагалі не належать до заводського сектору. Крім того, заводський сектор протягом 2007-2010 років скоротився майже на 12,5%. Зокрема, удвічі кількість наукових організацій заводського сектору зменшилась у Дніпропетровській, Донецькій та Херсонській областях, на

33% - у Луганській, Львівській та Чернівецькій областях. Тоді як, приріст таких організацій зафіксовано у Кіровоградській, Миколаївській областях та м. Києві. Такий стан справ не відповідає практиці розвинутих країн, де більшість наукових організацій належать до заводського сектору, а тому є максимально наближеними до прикінцевих стадій процесу розробки та виробництва продукції.

На фоні наукових організацій відбувається зниження частки підприємств, що працюють у галузі технічних наук, лише за 2010 рік на 2,9 в.п. Тоді як, кількості наукових організацій що займаються суспільними та гуманітарними науками збільшилась відповідно на 0,3 та 0,8 в.п.

З 2008 року негативну динаміку демонструють і кількісні показники виконаних наукових та науково-технічних робіт. Так, у 2010 році було виконана 52,0 тис. таких робіт, що на 16,8% менше, ніж у 2008 році. При цьому, з них лише 10,9% були спрямовані на створення нових видів техніки і технологій. Однак позитивним є той факт, що з 2007 року стабільно зростає кількість впроваджених нових технологічних процесів. У 2010 році їх кількість досягла 2043 одиниці, що у 1,8 рази більше ніж у 2006 році. У регіональному розрізі ця динаміка різниться, зокрема, за звітний період у 20 регіонах кількість впроваджених нових технологічних процесів зросла (від 16,7% у Чернівецькій до у 15,3 рази у Черкаській області), тоді як у 7 – зменшилась (Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Чернігівська області та м. Київ). При цьому, 62,8% нових технологічних процесів було впроваджено на території Харківської, Запорізької областей та м. Києва.

Низький рівень інноваційної активності в країні пояснюється, насамперед, обмеженістю джерел її фінансування, що пов'язано з відсутністю у підприємств власних коштів, високими кредитними ставками та неспроможністю отримання довготермінових кредитів. У 2010 році питома вага загального обсягу фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП становила 0,82%, у т.ч. за рахунок коштів державного бюджету – 0,34%. Так, якщо до 2008 року обсяги фінансування стабільно зростали, то в 2009 році зафіксовано зниження на 33,7%.

У 2010 році негативну динаміку вдалося подолати в усіх регіонах і фінансування інноваційних робіт в цілому по Україні склало 8045,5 млн. грн., що на 1,2% більше, ніж у 2009 році, але ще не досягло рівнів 2007-2008 років (відповідно 10821,0 та 11994,2 млн. грн.). У регіональному розрізі лише у 9 регіонах (Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградській, Миколаївська, Сумська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька області та м. Севастополь) обсяги їх фінансування досягли та перевищили відповідні показники 2008 року. При цьому, 40,2% витрат на наукові та науково-технічні роботи надійшло у м. Київ та Івано-Франківську область.

Недосконалою залишається структура фінансування інноваційних витрат. Так, близько 30% інноваційних витрат інвестується за рахунок іноземних інвесторів. Однак у регіональному розрізі ситуація особливо критична, адже у 17 регіонах іноземні кошти у інноваційний розвиток взагалі не надходили. Тоді як, 85,6% іноземних інвестицій у інноваційний розвиток надійшло в Івано-Франківську область.

Як і в попередні роки, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишалися власні кошти підприємств, питома вага яких у загальному обсязі фінансування поступово зменшується і в 2010 році склала 59,0% (у 2006 році – 84,6%, у 2009 році – 65,0%). У розрізі регіонів частка власних коштів варіювала від 1,0% в Івано-Франківській області до 100,0% у Волинській, Полтавській областях та м. Севастополі.

Висновки. Як свідчить аналіз, на сьогодні, незважаючи на високий науково-технічний потенціал, Україна за рівнем інноваційної активності, станом виробництва високотехнологічної продукції, обсягами фінансування науки значно відстає від провідних країн світу. Однією з головних проблем, що гальмують розвиток високотехнологічного сектору економіки, залишається відсутність фінансування та недостатньо ефективна державна інноваційна політика. Тому, головною метою держави має стати створення загальнонаціонального попиту на інновації та впровадження широкого набору мотиваційних інструментів.

Використані джерела інформації:

1. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України
2. Розвиток промислового потенціалу України в процесі післякризового відновлення. / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, В. Г. Савенко [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 48 с
3. Скрипко Т.О. Інноваційний менеджмент: підручник / Т.О. Скрипко. – К.: Знання, 2011. – 423 с.9.
4. Чучіна І.М. Державна інвестиційно-інноваційна політика та її особливості / І.М. Чуріна // Вісник КДУ імені М. Остроградського. – Вип. 2/2010 (61). – Ч.1. – С. 169–172.